

Türk Kişi Adlarının Değişen Sesi

Neşe Emecan

Orta Doğu Teknik Üniversitesi

1. GİRİŞ

Budunbilim Terimleri Sözlüğü, ad terimi “insanın toplumsal ve bireysel kişiliğinin yanı sıra, büyüsel ve gizemsel gücünü de belirten simge” olarak tanımlar (Örnek, 1973:11). Adlar, yalnız adlandırma gereksinimiyle kullanılan gelişigüzel semboller değildir. Onlar, birey tarafından tüm somut ve ahlaki kişiliğin bir yansıması olarak algılanırken, toplumsal bağlamda anlam kazanan toplumsal statü, toplumsal saygınlık ve çeşitli sosyo-kültürel yapılanmaları da belirtirler.

Kişi adlarıyla birlikte, yer adları, coğrafya adları gibi öteki özel adları da inceleyen özel adlar alanı (onomastics, onomastique, Namenkunde) ise kısaca; “özel adları köken bilgisi, tarihsel gelişme yönünden ve çeşitli dil ve kültür sorunları açısından inceleyen bilim dalı” olarak tanımlanmaktadır (Aksan, 1977: 32).

Dil çalışmalarında genellikle filoloji incelemeleri içinde yer alan özel ad çalışmaları, son dönemlerde, özellikle, dil coğrafyası, sözcük tarihi ve lehçebilim alanlarındaki gelişmelerle birlikte yepyeni bilimsel inceleme dalları ve yöntemleri edinmiştir (Aksan, 1982: 94). Bugün Avrupa’da⁽¹⁾, özellikle, ayrı etnik kökenlere sahip toplumların bir arada yaşadığı, kültürel çeşitliliğe sahip ülkelerde, ad ve soyadlarının kökenlerinden sokak adlarına, ev hayvanlarının adlarından çeşitli vücut bölümleriyle ilgili özel adlara değin, çok geniş bir çerçevede ve modern yöntemlerle adbilim araştırmaları yapılmaktadır (Naamkunde, 1991: 23).

Amerika Birleşik Devletleri’nde toplumsal adbilim (socio-onomastics) adı altında yapılan çalışmalarda, ister ad ya da takma ad, isterse bir kurum adı olsun, bütün ad incelemelerini yönlendirecek ve adları “toplumsal bir eylem sürecinin özellikleri olarak betimleyen” bir adlandırma kuramı oluşturulmaya çalışılmaktadır (Leslie-Skipper, 1990: 273).

Dilbilimin bir alt disiplini kabul edilen (Goossens, 1991: 5) dilbilim alanında, ülkemizde yapılan çalışmaların bugün yeterli düzeyde olduğunu söylemek zordur. Oysa, sözcükbilim ve anlambilimle de yakından ilişkili bu alanda yapılacak araştırmaların, adların kökenleri ve zaman içinde geçirdikleri ses, biçim ve anlam değişimlerini yansıtmalarının yanı sıra, dil tarihi ve dil coğrafyası alanlarına da birçok katkı sağlaması beklenebilir.

2. YÖNTEM

Bu araştırmada, bütüncüyi oluşturan 2500 kişi adının çeşitli dilsel özellikler ve adların verilisindeki sosyo-kültürel etkenler açısından incelenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın verileri, Eylül 1996'da, "O"yaş kümesini temsil etmek üzere Altındağ, Çankaya ve Yenimahalle Nüfus Müdürlükleri'nden 500'er ad; "17-19" yaş kümesini temsil etmek üzere de Kara ve Deniz Harp Okulları'na bu yıl giren öğrenci adlarından 500'er ad alınarak (toplam 2500) oluşturulmuştur.

Söz konusu örneklem grubunun seçilme nedeni (yaş ve kurum bakımından), elde edeceğimiz bulguları, 1981 yılında yaptığımız bir çalışmanın⁽²⁾ sonuçlarıyla karşılaştırabilmek için aynı veri tabanlarını kullanma zorunluluğudur.

Nüfus Müdürlükleri'nden aldığımız adlar, veri topladığımız Eylül 1996'daki son nüfus kayıtlarından sırayla geriye doğru giderek saptanmış, bu kayıtlar içinde bulunup da, 1996'dan daha önceki yıllarda doğanların adları araştırmaya katılmamıştır. Kara ve Deniz Harp Okullarında ise okul yönetimlerinden sağladığımız öğrenci listeleri kullanılmış, listelerdeki yabancı uyruklu öğrenci adları araştırma dışı bırakılmıştır.

Yukarıda açıkladığımız yöntemle topladığımız veriler 3. Bölümde bulunan kimi kategorilerde incelenmiştir.

3. BULGULAR VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde, verilerin incelenmesiyle elde ettiğimiz sonuçlar aşağıdaki kategoriler çerçevesinde değerlendirilecek, ayrıca, tablolar halinde sayı, yüzde ve karşılaştırmalarla sunulacaktır.

3.1. İKİLİ AD VERME

1996 yılında verilen adlar üzerine yaptığımız bu araştırmanın ortaya koyduğu ilginç sonuçlardan biri, geçmiş yıllara oranla, çocuklara ikili -çok küçük bir oran oluşturmakla birlikte- üçlü adların verilmesidir.

Türk Kişi Adlarının Değişen Sesi

İkili ad kullanımı, Türk ad verme geleneğinde eskiden beri görülen bir özelliktir. Eski Türk topluluklarında da çocuğa iki kez ad verilmesi söz konusudur. Birçok Türk boyunda, doğumdan sonra anne babanın verdiği adın, hiçbir zaman asıl ad olmadığını, çocuğun asıl adını bir kahramanlık yaparak aldığı bilinmektedir (Oy, 1959: 150).

Ad vermeye ilgili halk arasında etkisini sürdüren bir gelenek de, çocuğa doğum sırasında göbek adı denilen, çoğunlukla **Ayşe, Fatma, Mehmet** gibi dinsel içerikli bir adın konmasıdır. Küçük adı (has ad-ezan adı) denilen asıl ad ise, daha sonraki günlerde, aile içinde yapılan dinsel bir toplantı ya da kutlamayla verilir. Çocuk çağrılırken kullanılan ve resmi kayıtlarda yer alan genellikle bu addır.

Söz konusu inanış ve gelenekler dışında, başka eğilimlerle de ikili adlar verilebilmektedir. Örneğin, anne ve babanın aile büyüklerinden birer ad alınarak çift ad oluşturulması, daha önce yaşamamış çocukların adlarının, yeni doğana "uzun ömürlü olması" dileğiyle verilmesi gibi kimi eğilimler çift ad vermede etkili olmaktadır.

Bugünse, daha çok bir moda etkisiyle ikili adlar verilmektedir. "O" yaş kümesine giren 1500 addan 393'ü ⁽³⁾ çift addır (oranı %26,2). "17-19" yaş kümesinde bu oranın % 6,8 olduğu göz önünde bulundurulursa, son yıllarda artan bir eğilimle ikili adların kullanıldığını söylemek mümkün olabilir. Tablo 1'de ikili adların yaş kümelerine ve kurumlara göre dağılımı gösterilmiştir.

Tablo 1: İkili Adların Dağılımı

YAŞ	KURUM	Gözlem Sayısı	İkili Ad Sayısı	Yüzde
O YAŞ	Altındağ Nüf. Müd.	500	133	26,6
	Çankaya Nüf. Müd.	500	142	28,4
	Yenimahalle Nüf. Müd.	500	118	23,6
TOPLAM			393	26,2
17-19 YAŞ	Kara Harp Okulu	500	45	9
	Deniz Harp Okulu	500	23	4,6
TOPLAM			68	6,8

Tablo 1'de de görüldüğü gibi, ikili ad kullanımını "17-19" yaş kümesinde ortalama % 6,8 iken, "0" yaş kümesinde % 26,2'dir; yani 17-18 yıllık bir zaman içinde ikili adların kullanımında bir artış gözlenmektedir. Bu adların verilisinde kurumlar arasında anlamlı bir fark göze çarpmamaktadır. Toplumun hemen her kesiminde birbirine yakın oranlarda kullanılan ikili adlar, bize, "öykünme yoluyla yayılan ve temelinde farklı olma ve değişiklik dürtüsü bulunan" (Örnek, 1977: 128) bir moda etkisini düşündürmektedir.

Örnekçemizde bulunan ikili adlar içinde, bugün artık kalıplaşmış, çoğu kez anlamı ve kaynağı dahi bilinmeden verilen **Mehmet Ali, Ali Osman, Ömer Faruk, Hasan Hüseyin** gibi adlar ilk göze çarpanlardır. Ayrıca, **Muhammed Mustafa, Muhammed Ebubekir, Halil İbrahim, Ömer Furkan** gibi peygamber ve din büyüklerinin adları ya da içinde İslam diniyle ilgili kavramların yer aldığı çok sayıda ikili ad vardır. "0" yaş kümesini temsil eden 393 ikili ad içinde, dinsel bir adla, başka bir dileği yansıtan adın birlikte kullanıldığı örnekler en sık karşılaştıklarımızdır. Bunlar dışında; **Mustafa Kemal, Fatih Sultan** örneklerindeki gibi önderlerin, devlet büyüklerinin adları ya da ad ve sanları birlikte ikili ad oluşturabilmektedir. Başka bir örnek olan **Tilbe Naz**, sevilen bir pop sanatçısının soyadıyla, başka bir moda adın yanyana getirilmesiyle oluşmuş bir ikili addır. Kısaca değindiğimiz bu eğilimler dışında, her ailenin, öncelikle kendi dünya görüşüne ve dileğine göre çift adlar verdiğini söylemek mümkündür. Örneğin, Çankaya Nüfus Müdürlüğü'nde karşılaştığımız bir baba, verdiği ikili addan birinin büyük oğlu, ikincisinin de eşi tarafından istendiğini belirtmiştir. Biz, her ailede az çok benzer eğilimlerin etkili olduğunu düşünmekteyiz.

"0" yaş kümesinde 4 tane de üçlü ad bulunmaktadır. **Bülent Celal Cem, Halid Muhammet Aydın** gibi örnekleri bulunan bu adların iki tanesi ilginçtir ki, yurt dışında doğan çocukların adlarıdır.

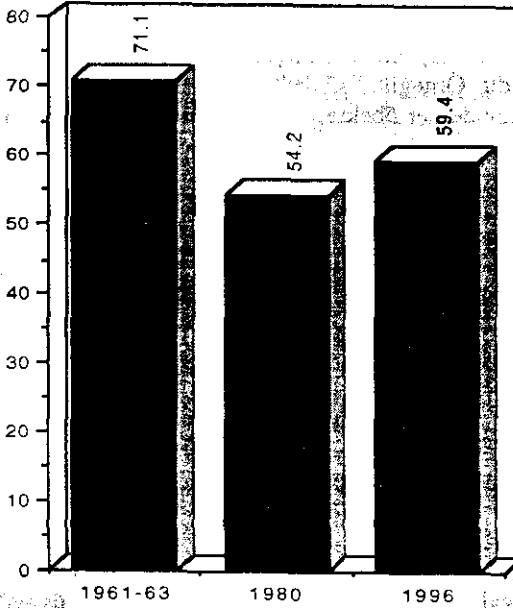
3.2. YABANCILAŞMA

Bu araştırmada elde ettiğimiz en önemli gözlem sonuçlarından biri, yabancı kökenli adların çokluğudur. Son yıllarda, Türkçenin genel sözvarlığında beliren bu yabancılaşma eğilimini, genel dil içinde özel bir sözvarlığı sayılabilecek kişi adları için de aslında olağan saymak gerekir.

"0" yaş kümesini oluşturan 1500 gözlem ve toplam 1901 ad içinde -ki, bu sayıya 393 ikili, 4 üçlü ad sayılarak ulaşılmaktadır- yabancı dillerden alınan adların sayısı 1130, oranı %59,4'tür. 1981 yılında yaptığımız araştırma sonuçlarına göreyse, aynı yaş kümesindeki yabancı ad oranı %54,2'dir(a.y). Zaman içindeki bu değişimi aşağıdaki grafikte izleyelim.

Türk Kişi Adlarının Değişen Sesi

Yabancı Öge Oranı

Görüldüğü gibi, yabancı adlar 1960'lı yıllardan 1980'e değin %71,1'den %54,2'ye inmiş, ancak son 16 yılda yeniden ivme kazanarak %59,4'e yükselmiştir. Böyle bir sonuç, Türkçe ad vermenin azaldığını göstermektedir. Tüm yabancı adlar içinde en büyük oranı, çoğu dinsel nitelikli Arapça adlar oluşturmaktadır (%48,2). Bu nedenle, önce yabancılaşma olgusunu somutlaştıran Arapça adlar üzerinde durmak istiyoruz.

3.2.1. ARAPÇA ADLAR

"0" yaş kümesindeki bütün yabancı adlar içinde Arapça olanların sayısı 916, oranı %48,2'dir. Türkler, İslamı kabul etmeleriyle başlayan süreçte, bu dinin yayılıp gelişmesine önemli katkılarda bulunmuşlar, ayrıca, geniş bir alanda değişik kültürleri bir araya getirerek yepyeni bir Türk İslam uygarlığı yaratmışlardır. Bu bağlamda, gerek İslam diniyle ilgili, gerekse öteki alanlardan pek çok Arapça ad, bu yeni kültür içinde sık sık kullanılmıştır. Bugün artık gelenekselleşmiş olan bu adlar içinde; başta Allah'ın çeşitli nitelik ve

eylemleriyle ilgili olanlar (**Rahman, Rauf, Gafur**); İslam peygamberinin ad ve sıfatları (**Muhammed, Mustafa, Ahmet, Muhtar**); eş, çocuk ve yakınlarının adları (**Ayşe, Hatice, Zeynep, Ali, Hasan, Hüseyin**) ilk sıralarda yer almaktadır. Bu adlar, Türk ad verme geleneği içinde dinsel niteliklerinin yanı sıra, bir aile büyüğünün adı olarak da her zaman kullanılagelmiştir.

Son dönemde verilen Arapça adların belirgin özelliği ise daha çok İslami bir söylem çerçevesinde biçimlenen, birçoğu İslam tarihinden seçilmiş yeni ve değişik adlar olmasıdır. Örneğin, “17-19” yaş kümesinde hiç karşılaşmadığımız, ancak “0” yaş kümesinde her öbekte görülen **Enes** (alışkanlık, alışık olma) adı, Hz. Muhammed’in hizmetinde bulunmuş ve en uzun yaşayan Sahabe **Enes İbn-i Malik’in** adından almaz. **Sümeyye**, Mekke’de İslamiyeti ilk kabul eden ve bu nedenle taşlanarak öldürülen bir kadının adıdır. **Seyyid**, Hz. Muhammed’in torunu Hz. Hasan soyundan olan kimse anlamındadır ve gerek tek adlarda, gerekse **Seyyid Ali** gibi ikili kullanımlarda yer almaktadır.

Her üç kurumdan aldığımız örneklerde en sık kullanılan adlardan biri olan **Furkan**, (bkz. Tablo 6) ‘doğruyu ve yanlış farkedip ayıran’ anlamındadır ve bu anlamından dolayı Kuran’ın bir adıdır. Başka bir örnek olan **Etka** ‘günahın çok çekinen’ demektir. Örnekçemizdeki en yaygın kız adlarından olan **İrem** (Şam’da ya da Yemen’de bulunduğu söylenen, cennete benzetilerek yapılan bahçe) ve **Tûba** (dalları bütün cenneti gölgeleyen ağaç) daha az sayıda olmak üzere **Kevser** (cennette bir havuzun ya da akarsuyun adı) bu öbekte ilk göze çarpan adlardır. Bunlar dışında, yine İslami bir söylemi yansıtan **Hilal, Cihat, Mücahit, Taha, Taha Yasin, Fetullah, Ümmügülsüm, Rabia, Said Hamza, Seyid Hüseyin ve Abdulmuttalip** ve yaygın kullanılan öteki Arapça adlardan; **Büşra, Seyma, Şevval, Rûveyde** yerine yanlış kullanılan **Rûveyda, Rûmeysa, Useyma, Mekarim, Miktat** adlarını sayabiliriz. Kuşkusuz ki, bu adların 1996 yılındaki kadar yoğun değil, ancak daha önce de kullanıldığını gösteren örnekler vardır. Ama Yenimahalle Nüfus Müdürlüğü’nde karşılaştığımız **Said ül Bahri, Aleynâ** (Arapça bizim üzerimize olsun anlamında bir edat), **İyad** (büyük bir Arap kabilesinin adı) ve **Mim Ali Ka** adlarını Türk anne babaların çocuklarına en sıklıkta verdiklerini doğrusu bilmiyoruz. Ses, yapısı ve yazımıyla yabancılığı hemen belli olan bu adları kullanmakla anne babalar, belki de en değişik ve özgün adları, ayrıca, Arapçanın en katmerlisini elde ediyorlar; ama hiç kuşku yok ki, bu adlar aracılığıyla fanatizme varan inançlarını sergileyip adlarla etik kişiliğini bütünleştirebilecek yeni kuşaklara da önemli bir sorumluluk ve dünya görüşü aşıyorlar.

3.2.2. ÖTEKİ YABANCI ADLAR

Verilerimiz içinde Arapça adların oranında olmasa da, Farsça, Arapça + Farsça ve Batı dillerinden alınmış örnekler de bulunmaktadır. Tablo 2 ve Tablo 3’te adların yaş kümelerine ve dillere göre dağılımı gösterilmiştir.

Türk Kişi Adlarının Değişen Sesi

Tablo 2
“0” Yaş Kümesinde Adların Dillere Göre Dağılımı

	Türkçe		Arapça		Farsça		Ar.+Far.		Batı D.		Karma	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Altındağ	206	32,5	318	50,2	45	7,1	10	1,6	17	2,7	37	5,8
Çankaya	247	38,1	277	42,7	61	9,4	5	0,8	19	2,9	39	6,0
Yenimahalle	212	34,2	321	51,8	47	7,5	6	0,9	5	0,8	29	4,7
TOPLAM	665	34,9	916	48,2	153	8,0	21	1,1	41	2,2	105	5,5

Tablo 3
“17-19” Yaş Kümesinde Adların Dillere Göre Dağılımı

	Türkçe		Arapça		Farsça		Ar+Far.		Batı Dil.		Karma	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Kara Harp Ok.	180	33,0	316	57,9	29	5,3	1	0,2	4	0,7	15	2,8
Deniz Harp Ok.	196	37,5	253	48,3	42	8,0	-	-	15	2,9	17	3,2
TOPLAM	376	35,2	569	53,2	71	6,6	1	0,2	19	1,8	32	3,0

Tablolarda da görülebileceği gibi, Farsça adların “17-19” yaş kümesindeki oranı %6,6; “0” yaş kümesindeki oranı %8’dir. Çok uzun bir dönem edebiyat dili olarak kullanılan Farsça, Türk adları içinde her dönem, güzel, hoş giden örnekleriyle yer almıştır. Daha çok okur yazar kesimin ve kentlilerin seçip kullandığı Farsça adların “17-19” yaş kümesinde yoğun olarak

görülen **Bülent, Levent, Serdar, Serhat** gibi örnekleri, “0” yaş kümesinde yerini, **Mert, Can, Naz, Beste, Buse** gibi yeni adlara bırakmıştır. **Mert**, son dönemde hemen her kesimde, erkek adları için en sık kullanılan Farsça adlardandır.

Batı dillerinden alınan adların “17-19” yaş kümesindeki oranı %0,2, “0” yaş kümesindeki oranı ise %1,1’dir. Bu adlara eskiden beri kullanılan **Volkan, İdil** gibi örneklerin yanı sıra, son dönemde, **Beril** (Fransızca zümrüt kökenli türlü taşların genel adı); bir pop müzik sanatçısının adına öykünerek, **Sonat** (bir ya da iki çalgı için yazılmış müzik yapıtı); **Lara** (Roma mitolojisinde bir su perisi ya da ocak tanrısı) gibi örnekler eklenmiştir. Bize göre, bu öbekte en sık kullanılan ve en ilginç örneklerden biri de, Yunanca ‘oğul otu’ anlamındaki **Melisa** ya da **Melis** adlarıdır. Bu ad “0” yaş kümesinde her kesimde kullanılmakta; kimi zaman **Hanife Melisa** gibi ikili adlarda, kimi zaman dinsel bir çağrışımı da bulunun **Nur** adıyla birlikte **Melisanur** biçimiyle görülmektedir.

Son olarak bu gruba giren ilginç örnekler arasında, **Açelya, Alara ve Volga** adlarını sayabiliriz.

3.3. CAN VE NUR ADLARIYLA YAPILAN BİLEŞİK ADLAR

Son yılların ad vermeye ilgili bir modası da, erkek adlarında **Can**, kız adlarında **Nur** ve birkaç örnekte de **Naz** ile oluşturulan bileşik adlardır. **Nur** adıyla türetilen **Ayşenur, Aynur, Öznur** gibi adlar her dönem karşılaştığımız örneklerdendir. Son dönemlerdeyse **Nur**, bilinen hemen bütün adlarla birlikte kullanılmış; ancak özellikle, dinsel bir çağrışımı bulunan **Havvanur, Rabianur, Beyzanur, Hilalnur** gibi adları oluşturmuştur. Bu adların bütüncü içindeki oranı %3,8’dir. Kimi zaman **Fatmanur, Ayşenur, Aynur** yazımlarına benzer biçimde bileşik, kimi zaman ise **Ezgi Nur, Büşra Nur** gibi ayrı yazılmaktadır.

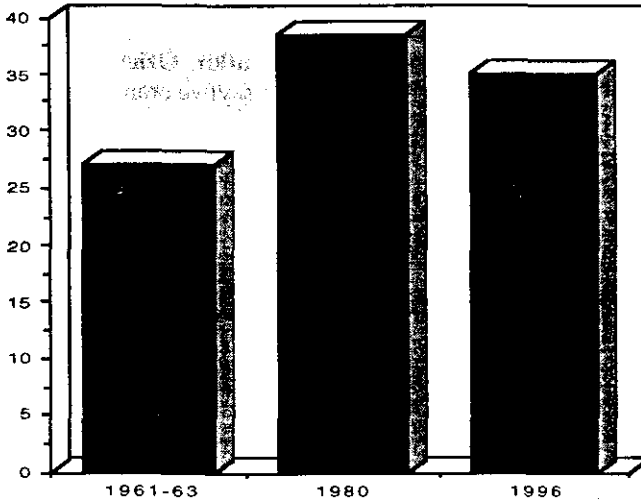
Can adıyla oluşturulan yeni adların bütüncü içindeki oranı %3,3’tür. **Nur** adında olduğu gibi **Can** da bütün adlarla yan yana kullanılabilir. Televizyon parodilerinden birindeki **Alican** triplemesiyle oldukça yaygınlaşan bu ad verme modasının örneklerinden; **Mertcan, Burakcan, Ahmet Can, Yusuf Can** adlarını sayabiliriz. Bu adlar da kimi zaman birleşik, kimi zaman ayrı yazılmaktadır. Ancak biz gerek **Nur**, gerekse **Can** adlarının kısalığı ve tek hece olmaları nedeniyle önceki adla birleşebileceklerini düşünmekteyiz. Ayrıca, seslenme sırasında da bu öğelerin tek bir ad gibi sesletildiklerini belirtmeliyiz.

Türk Kişi Adlarının Değişen Sesi

4. TÜRKÇE ADLAR

Yukarıdaki bölümlerde, son dönemde yabancı adların artarak Türkçe ad vermenin azaldığını belirtmiştik. Şimdi bu gözlemimizi aşağıdaki grafikte göstermek istiyoruz.

Türkçe Ad Oranı (Türetme Adlar da Dahil)

Grafikten de anlaşılacağı gibi, Türkçe adların oranı, 1960'lı yıllarda %27,1 iken, 1980 yılında %38,4'e (a.y.) yükselmiş, 1996'da %34,9 oranıyla çok büyük ölçüde olmasa da bir azalma göstermiştir. Bu sonuç, Türkçenin genel sözcükteki eğilimlerden, daha önemlisi, belli dönemlere özgü toplumsal koşullardan ve düşünüş biçimlerinden ayrı değerlendirilip yorumlanamaz. Bizce 12 Eylül 1980'den sonra bir hayli İslamlaştırılan devlet, Arapça adların %48,2 oranına ulaşmasında belirleyici olmuştur. Öte yandan, 1980'den sonra yapısı ve yönetimi değiştirilen TDK aracılığıyla, "bir tür cezalandırılan" özleştirme çabaları "küreselleşme", "yeni dünya düzeni" kavramlarıyla birlikte anlamı değişen ideolojilerin yarattığı boşluk v.b. birçok olgu, bu süreçte etkili olmuştur. Söz konusu olgular, dilin genel sözcükteki etkileyip değiştirdiği gibi, ailelerin genel düşünüş biçimlerini kolayca yansıtan kişi adlarını da etkilemiştir. 1970'li yıllarda Türkçe adlar içinde öne çıkan Barış, Devrim, Gözen, Hakan, Işın, Kıvanç, Özgür, Özlem, Umut gibi adlar bugün bugün Arda, Aybike, Belen, Ece, Efe, Ezgi, Öykü, Türkü, Su gibi değişik adlara bırakmıştır.

Türkçe adların “0” yaş kümesindeki oranı %34,9’dur. Kurumlar arasında belirgin bir fark gözlenmemekte birlikte, Çankaya Nüfus Müdürlüğü’nden aldığımız kayıtlarda ötekilere oranla daha çok Türkçe ad bulunmaktadır (Bkz. Tablo 2). Bu gözlem, Türkçe adların Çankaya bölgesinde yoğunlaşan daha üst sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel katmanlar tarafından yeğlendiğini düşündürmektedir.

Yukarıda belirttiğimiz %34,9 Türkçe ad oranına, içinde **Erol, İlker, Bilgesu, Yurdaay** gibi iki Türkçe sözcikle ya da biçimbirimle yapılan türetme adlar da katılmıştır. Aşağıdaki tabloda, bir yandan türetme adların bütün Türkçe adlar içindeki sayı ve oranı, öte yandan eylemlerin emir kipiyle (**Anıl, Seçil, Yücel**); çeşitli ad yapım ekleriyle (**Duygu, Tutku, Özlem**) ve ortaç ekleriyle (**Sezer, Yılmaz**) yapılan eylem kökenli adların sayı ve oranı bulunmaktadır.

Tablo 4
Türkçe Adların Dilbilimsel Özellikleri

Kurum	Türkçe Ad Sayısı	Türetme Adlar		Eylem Kök. Ad.	
		Sayı	%	Sayı	%
Altındağ	206	13	6,3	28	13,6
Çankaya	247	5	2,0	27	11,0
Yenimahalle	212	10	4,7	27	12,7
Kara Harp Ok.	180	24	13,3	17	9,4
Deniz Harp Ok.	196	18	9,2	18	9,2

Tabloda görüldüğü gibi Türkçe türetme adların oranı “17-19” yaş kümesinden “0” yaş kümesine doğru bir azalma göstermiştir. Bu gözlem sanıyoruz, Türkçe adlardaki azalmayla açıklanabilecek bir durumdur.

Son olarak, bu öbekte bulunan ilginç ve yaygın örneklerden; **Ayça, Ada, Asena, Asya, Burulça, Baturay, Gizem, İlayda** adlarını sayabiliriz.

Türk Kişi Adlarının Değişen Sesi

5. ADLARDA ÇEŞİTLİLİK

Türk kişi adlarına ilişkin gözlemlerimizden bir başkası, her iki yaş kümesinde de çok çeşitli adların kullanılmasıdır. Değişik kültürleri ve ayrı etnik kökenleri bir araya getiren Anadolu, bize kişi adları açısından da zengin bir kaynak sunar. Hemen bütün güzel anlamlı; güzelliği, mutluluğu çağrıştıran tür adlarının, çiçek adlarının kız çocuklarına verilmesi bu adlarda büyük bir çeşitlilik sağlamıştır. Erkek adları ise çoğunlukla olumlu karakter özelliklerini yansıtan ad ve sıfatlar olarak dikkat çeker.

Günümüz ad verme eğilimleri içinde en belirleyici olan moda, doğası gereği, her zaman yeni ve değişik olanı aradığı için, çok kısa dönemler içinde yeni adlar ortaya çıkmakta bu da kişi adları dağarcığını zenginleştirmektedir. Aydın Köksal'ın 1974'te Üniversite Seçme Sınavı'na katılan öğrenci adları üzerine yaptığı bir çalışmada, sınava katılan 228.246 öğrenci adı içinde 21.335 değişik ad saptanmıştır(1980:211).

Tablo 5'de her kurumda incelediğimiz ad sayısı ve ad çeşidi sayılarıyla gösterilmiştir.

Tablo 5
Adlarla Çeşitlilik

Kurum	Gözlem Sayısı	Toplam Ad Sayısı	Ad Çeşidi
Altındağ Nüf. Md.	500	633	346
Çankaya Nüf. Md.	500	648	338
Yenimahalle Nüf. Md.	500	620	314
Kara Harp Ok.	500	545	276
Deniz Harp Ok.	500	523	238

Bu bölümde son olarak, 1996 yılında verilen adlar içinde en sık kullanılanları sıralamak istiyoruz.

Tablo 6
En Sık Verilen Adlar

Kurum	Altındağ	Çankaya	Yenimahalle
ADLAR	Zeynep (12)	Zeynep (12)	Merve (18)
	Ali (12)	İrem (10)	Ali (11)
	İrem (9)	Deniz (9)	Ahmet (11)
	Emre(9)	Furkan (9)	Furkan (10)
	Furkan (8)	Mert (9)	Elif (9)
	Enes (8)	Ali (8)	Mehmet (9)
	Büşra (8)	Cem (8)	Burak (9)
	Burak (8)	Pınar (7)	Zeynep (8)
	Muhammed (7)	Mustafa (7)	Büşra (7)
	Mert (7)	Kaan (7)	Emre (7)
	Elif (7)	Ömer (7)	Mustafa (7)

Tabloda görüldüğü gibi her üç kurumda da aynı adlar öne çıkmaktadır. Bu sonuç, bizce, kitle kültürünün ve az önce söz ettiğimiz belli modalarmın, basın, özellikle de TV yoluyla, hemen her kesimin tercihlerini etkilediğini göstermektedir.

Her üç kesimde görülen, **Zeynep** (32), **Ali** (31) ve **Furkan** (27) adlarının da bizim araştırmamız bağlamında en sık verilen adlar olduğunu söyleyebiliriz.

6. SONUÇ

İki ayrı yaş kümesinden 2500 gözlem ve toplam 2969 ad üzerinde yaptığımız bu araştırmanın ortaya koyduğu sonuçları ana çizgileriyle şöyle yineleyebiliriz: Son dönemlerde, geçen yıllara oranla, ikili ad kullanımı çoğalmış, adlarda en çok Arapça öğeler yönünde bir yabancılaşma belirmiş ve gittikçe, daha çeşitli adlar kullanılmıştır. Adların verilisinde en belirleyici eğilim ise modadır. İster dinsel nitelikli, ister bir dileği yansıtan, isterse tanınmış, sevilen bir kimsenin adı olsun, bütün adlar, toplumda bir modayla yaygınlaşmaktadır. Adları belirli bir dönem içinde inceleyen eşzamanlı araştırmalar, her döneme özgü belirli öğeleri öne çıkaracaktır. Modanın temelinde bulunan değişik ve özgün olma dürtüsü, pek çok konuda olduğu gibi kişi adlarında da, her dönem belli yenilikler ortaya çıkarmakta, ancak bir süre sonra bunların yerini başka adlar almaktadır. Araştırmamızda, birbirinden az çok

Türk Kişi Adlarının Değişen Sesi

ayrı sosyo-ekonomik katmanları temsil eden bölgelerde (Altındağ ve Çankaya) aynı adların yakın sıklıkta kullanılması, *bizce, modanın ve kitle kültürünün etkisiyle açıklanabilir. Kitle kültürü ya da popüler kültür denilen bu olgu, en çok basın yayın araçlarıyla yaygınlaşmakta, reklamlar ve teknoloji aracılığıyla da benimsenmektedir.*

Bugün adlar, çocuğun doğduğu yere, zamana, büyükanne ya da büyükbabanın isteklerine göre değil de, modanın ve kitle kültürünün buyurdukları arasından seçilmektedir. Modanın (dolayısıyla değişiklik merakının) insanlar üzerindeki yaptırım gücü öylesine zorlayıcıdır ki, örneğin, Sezen Aksu'nun ünlendirdiği, **Sude** parçasının adı 'sürmüş, sürülmüş; ezilmiş, dövülmüş' anlamı bilinmeden ya da dikkate alınmadan çocuklara verilebilmektedir. Kimi zamanda bu moda adları kullanabilmek için yeni biçimler yaratılmaktadır. Eskiden beri kullanılan, ancak son dönemlerde bir TV dizisiyle moda olan **Aybike** adı, "0" yaş kümesinde sık karşılaştığımız bir örnektir; ama bundan daha çok **Aybüke** bir de **Aybüken** biçimi bulunmaktadır. Burada halk, belki de, **Aybike** adında yer alan **bike** sözcüğünün (Doğu Türkçesinden bir ad ve unvan)⁽⁴⁾ 'saygıdeğer kız, küçük hanım, henüz evlenmemiş kız' anlamlarını bilemediği için sözcüğü, anlamını bildiği biçimlere yakınlaştırmakta ve **Aybüke** ve **Aybüken** adlarını türetmektedir.

Timur Selçuk'un kızının adıyla birlikte çok yaygınlaşan **Hazal** (Ar. selem ağacının kökünden çıkarılan ve suda ıslatılıp yenen bir madde) pek çok örnekte **Hazel** biçimiyle görülmektedir.

Adlara ilişkin bir başka gözlem sonucumuz da, bu sembollerin aileler tarafından bir kendini ifade etme, kendi kimliğini dile getirme aracı olarak görülmesidir. Bu bağlamda, **Berfin**, **Dilan**, **Müzdelfe**, **Ruken** gibi adlar Kürt kimliğinin yansıtılması olarak yorumlanabilir. Burada verebileceğimiz başka bir ilginç örnek de, 1970'li yılların sol gençlik liderlerinden Sinan Cemgil'n soyadının, bir aile tarafından ad olarak verilmesi ve kendi soyadları Sinan'la birlikte oluşan Cemgil Sinan adıyla, belki de hayranlık besledikleri bu liderin adını, -biraz şifreli de olsa- kendi çocuklarında yaşatma isteğidir.

Türk kişi adlarına ilişkin gözlemlerimizin, bu anlatımda yer verebildiklerimizden daha çok olduğunu belirttikten sonra, son olarak, adlarımızın son dönemlerde büyük bir esnekliğe ve çeşitliliğe kavuştuğunu söyleyebiliriz. Özellikle, 1587 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu'nun, "adların milli kültüre, ahlaka kurallarına, örf ve adetlere uygun olması gerektiğini, buna uygun davranmayanların Cumhuriyet Savcılıkları'nca kovuşturulacağını" belirten maddesinin 1987'de yürürlükten kalkmasıyla birlikte adlar tam bir özgürlüğe kavuşmuştur denebilir.

Değişik olma çabasıyla ve tutuculukla yapılan anlam ve biçim yanlışları; Türkçenin yazımına uygun olmayan örnekler bir yana bırakılırsa, gerçekte adlarımız, **Asya'dan Dilan'a**, **Alara'dan Lal ve Melisa'ya oradan Abdullah, Rabia, Tutku, Özlem, Öykü, Yahya ve Yılmaz'a** uzanan tüm örnekleriyle,

Anadolu topraklarında bin yıllardır sürüp gelen kültürlerin günümüze sızan yansımalarıdır ve bu özellikleriyle de kültürel zenginliğimizin birer kanıtıdır.

NOTLAR

1. *Belçika Leuven'de bulunan International Council of Onomastic Sciences adlı kurum, yayın organı "Onoma" ile adbilim çalışmalarını tanıtmaktadır. Başka bir süreli yayın "Naamkunde" ise, Flamanca adbilim araştırmalarına yer verir.*
2. *N. Emecan, "Son Yirmi Yılda Türkiye'de Ad Verme İle İlgili Çeşitli Eğitimlerin Sayısal İncelemesi", Prof. Dr. Doğan AKSAN yönetiminde hazırlanan bitirme tezi, Ank. Ün. DTCF Türk Dili Kürsüsü, 1981.*
3. *Bu sayıya son dönemlerin modası Can, Nur ve Naz adlarıyla yapılan bileşik adlar katılmamıştır. Bunlar daha sonra ayrıca incelenecektir.*
4. *Güngördü, Erol, "Ana Çizgileriyle Türk Kişi Adları Sistemi", yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara 1991.*

KAYNAKÇA

- Aksan, Doğan (1977, 1982). *Her Yönüyle Dil 1,3*, Ankara: Türk Dil Kurumu yayını.
- Başgöz, İlhan (1976). "İnsan Adları ve Toplum": *Türk Dili* 294, 164-170.
- Erol Aydil (1992). *Adlarımız*, 2. basılış, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yayını.
- Goossens, J. (1990). "Symposium over Nederlandse Persoonsnamengeografie": *Naamkunde* 23, 5-8.
- Güngördü, Erol (1991). *Ana Çizgileriyle Türk Kişi Adları Sistemi* yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Köksal, Aydın (1980). *Dil İle Ekin*, Ankara: Türk Dil Kurumu yayını.
- Leslie, P. -Skipper, J. (1990). "Toward a Theory of Nicknames: A Case for Socio-Onomastics": *Names* 4, 273-282.

Türk Kişi Adlarının Değişen Sesi

Oy, Aydın (1959). "Dede Korkut Kitabında Kahramanların Ad Almaları": *Türk Dili* 99, 150-152.

Örnek, S. Veyis (1977). *Türk Halk Bilimi*, Ankara: T. İş Bankası yayını.

Özbilgen, Erol (1986). "İslam Kültüründe İsim Müessesesi": *İlim ve Sanat* 10, 73-84.

Ülkütaşır, M. Şakir (1976). "Türkiye Türklerinde Ad Verme İle İlgili Gelenek ve İnançlar": *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, IV*, Ankara.